

RÉSEK A LEVIATÁN PÁNCÉLJÁN

KOMMENTÁR ERNST JÜNGER
ERDŐJÁRÁS CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

P E T Ő Z O L T Á N

Ernst Jünger (1895–1998), német szépirodalmi és gondolkodó, Erik von Kuehnelt-Leddihn szerint „a legnagyobb német író a 20. században”.¹ Az 1951-ben kiadott *Der Waldgang*, vagyis *Erdőjárás* nemcsak Jünger egyik legmagasabb irodalmi, tudományos és filozófiai esszéje, hanem a 20. századi konzervatív gondolkodásnak is kiemelkedő teljesítménye. E ma hetvenéves szöveg tartalma megdöbbentően aktuális. Olyan, amely mellett egyetlen, magát a konzervatív eszmekör híveként meghatározó, vagy legalábbis a modernitás legnagyobb toposzaival szemben szkeptikus olvasó sem mehet el szó nélkül. Még akkor sem, ha esetleg egészen másképp gondolkodik a mítoszok és szimbólumok világáról, mint Jünger, ha nem is vallja magáénak a jüngerit világtátrálást, esetleg nem találja meg az *Erdőjárás*ban azt a mélységet, amely minden, a weberi „szigorú tudomány” értelmében támadható „értékítelő” és lírai hangvétel ellenére is egyedülálló remekművé teszi. Az *Erdőjárás* központi ideája nem a rend vagy az autoritás, hanem a szabadság. Mégis konzervatív és nem liberális remekművet írunk vele kapcsolatban, mert a liberalizmusnak – illetve annak, amit ma többnyire liberalizmusnak neveznek – halvány köze is alig van ahhoz a szabadságfogalomhoz, amelyet Jünger „erdőjárója” (*Waldgänger*) magáénak vall. Az ő szabadságfogalma mélyebb, tágabb és kevésbé viszonylagos. Szoros összefüggésben áll azzal a transzcendentális sorssal is, amely által az emberi individuum az emberi kollektívum világában megvalósul. Nem Heidegger *das Man*-jának szabadsága ez, vagy a felvilágosultak elvont általános alanyára érvényes szabadság, hanem egy *szellemi arisztokrácia* által megvalósítandó feladat. Amint írja: „A szabadság ma a nagy téma, ez az a hatalom, amely révén a félelem legyőzhetővé válik. Ez a fő tantárgy a szabad emberi lény számára, és nemcsak ez, hanem azok a módok és utak is, melyek által hatásosan lehet képviselni és megnyilvánítani azt az ellenállás során.”²

ERNST JÜNGER

Ernst Jünger azon személyiségek körébe tartozik, akiknek az életműve örökké gyanús lesz a modernnek szemében. Nyilvánvaló, hogy sohasem lehet beemelni abba a pantheonba, ahol a haladás szentjeinek szobra áll. Léteznek persze olyan ellenségek is, mint például De Maistre, Burke vagy Donoso Cortés, akiknek legalább a nevét intő jelként még meg szokták említeni. Persze lehetséges, hogy még az ő esetükben, vagyis a politika, az állam, a társadalom és az ember

1 Erik von KUEHNELT-LEDDIHN: *Weltweite Kirche. Begegnungen und Erfahrungen in 6 Kontinenten 1909–2000*. Christiana, Stein am Rhein 2000. 503.

2 ERNST JÜNGER: *Der Waldgang* [1951] Klett-Kotta, Stuttgart, 1980. 77. (A továbbiakban az e kiadásból származó idézetek oldalszámait a szövegben adjuk meg, zárójelben – a Szerk.)

Időtlen valóság – Kődös ősz az erdőben, 2016. október
(Hannes Flo felvétele / Flickr)

jellegzetes „haladó” felfogása ellen tollukat felemelő férfiak esetében is „az elhallgatás félelmetes cenzúrája” (Oswald Spengler) lenne a leginkább hatásos, ha az időben valamivel közelebb lennének hozzánk.³

Ernst Jüngerrel viszont általában nem vagy alig beszél ma a politikai eszméket értelmező tudományos világ, s hallgat róla a jelenkori irodalom és filozófia is. Nem mintha Ernst Jünger neve *ugyanakkor* ne lenne eléggé ismert. Miközben nem beszélnek róla, jelentőségét elhallgatják, mégis létezik számára

3 Oswald SPENGLER: *A Nyugat alkonya*. II. köt. ford. JUHÁSZ Anikó – CSEJTEI Dezső, Európa, Bp. 1994. 667.

Jünger elutasította a liberális demokráciát

Ernst Jünger könyvei magyarul

A márványszirteken [1939] (ford. Nemes Péter) Európa, 2004.

Homokórák könyve [1954] (ford. Hajdú Farkas-Zoltán) Bookart, 2012.

Acélzivatarban [1920] (ford. Csejtei Dezső-Juhász Anikó) Noran Libro, 2014.

A harc mint benső élmény [1922] (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2017.

A fájdalomról [1934] (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2018.

Nappal-éjszaka – Maximák és gondolatok Ernst Jünger műveiből (vál. Katharina Ayen) (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2018.

Tűz és mozgás (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2018.

Útinaplók I-II. (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2019–20.

Kertek és utcák [naplók 1939–40] (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2021.

Sturm [1923] (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2021.

Válogatott politikai írások (ford. nélk.) Varázsló Macska, Pécs, 2021.

egy szűkebb befogadói kör. Esszék, tanulmányok és hatszáz oldalt meghaladó biográfiák jelennek meg a szerzőről,⁴ német és francia nyelvterületen egy átlagosan művelt olvasó alighanem már hallhatott legalább a nevééről (ahogyan például Nietzsche vagy Heidegger nevét is hallani), még ha az életműveket nem is szokás ismerni. Jünger 98. születésnapján a francia–német békekötés jegyében látogatást tett nála Helmuth Kohl német kancellár és François Mitterand francia köztársasági elnök. A német posta még egy különleges bélyeget is kiadott az író arcképével!

Jünger azonban mégsem tudja lemosni magáról a stigmát, amelyet az egykori publikálási tilalmat kimondó németországi francia megszálló erők a II. világháború után tettek rá: „a demokrácia ellensége”. Mivel

Jünger nem vetette magát alá az úgynevezett „nácitlanítási eljárásnak” (*Entnazifizierung*), őt, mint az I. világháború tragédiáját követő hazafias és szellemi megújulást hirdető „német konzervatív forradalom” (Armin Mohler) sok más képviselőjét is, úgymond „a náciizmus előkészítőjének” kiáltották ki.⁵ Lukács György *Az ész trónfosztása* című művéből az is kiderül, hogy Jünger (Klagesszel, Böhmmeel, Kriekkel, Rosenberggel és Baeumlerrel együtt) a „fasiszta és fasiszta életfilozófia” képviselője volt. Lukács, miközben Jünger talán legfontosabb államelméleti művét (*Der Arbeiter*. 1932) kommentálja, arra is felhívja a figyelmet, hogy a német gondolkodó szerint a „[konzervatív] forradalmat [...] persze fasiszta értelemben kell venni, mint a demokrácia megsemmisítését olyan formában, amely demagóg módon azt vallja, hogy vele és benne a polgári társadalmat győzi le.”⁶

A kommunista gondolkodónak természetesen igaza van abban, hogy Jünger elutasította a demokráciát. Azonban mégis téved, amikor elfelejti megjegyezni: a német író nemcsak az úgynevezett nyugati típusú liberális demokráciát, hanem „a fasizmust,” helyesebben, és a fogalmat korrekt értelemben használva, a nemzetiszocializmust sem támogatta, eltekintve a rövid, kezdeti szimpátiától.⁷ Mégpedig éppen azért nem támogatta, mert a demokrácia egy sajátos formájának látta. Akár tévedett a különböző politikai rendszerek és ideológiák megítélésakor, akár nem, lényegi kritikáját mindig egy afféle szellem ellenében fejtette ki, amely az ember lealacsonyítására törekszik, miközben felszabadításának különböző álarcait ölti magára. A II. világháború előtt az erős, központosított állam mellett érvelt, a háborút követően pedig közel került az anarchizmus-hoz. Az úgynevezett „polgári demokráciát” azonban mindenkor elutasította.

Marxistáknak és liberális demokratáknak egyaránt lehet igaza a következőben is: valóban alig lehetséges „nagyobb” – vagyis magasabb színvonalon író, kifinomultabb és a legjobb érvekkel előálló – ellenségét találni a demokráciának a 20. században Ernst Jüngernél. Azt azonban illene figyelembe venniük, hogy Jünger egyáltalán nem azért támadta a demokráciát, mert

az – legalábbis az elvek és eszmei célok tekintetében – a szabadság és méltányosság nevében az individuumot elnyelni készülő kollektív vagy egyéni entitásának ellenében fogalmazódik meg. A probléma éppen az a demokrácia „túl sokféle

4 Helmuth KIESEL: *Ernst Jünger. Die Biographie*. Pantheon, München, 2009. (Lásd még: HUDY Árpád: *Ernst Jünger = Konzervatív arcképcsarnok*. szerk. FRENYÓ Zoltán, L'Harmattan, Bp. 2021. – a Szerk.)

5 Thomas Mann – az egykori Spengler-szimpatizáns – liberális fordulatát követően Jüngert „a barbarizmus előkészítőjének és jéghideg élvezőjének” nevezte egyik, 1963-ban publikált levelében. A baloldali értelmiség Jüngert illető diskurzusát nagyrészt ma is Thomas Mann igazán soha meg nem fellebbezett értéktétele határozza meg. (Lothar BLUHM: *Entwicklungen und Stationen im Streit um Jünger = Ernst Jünger und die Bundesrepublik: Ästhetik – Politik – Zeitgeschichte*. szerk. Matthias SCHÖNING – Ingo STÖCKMANN, De Gruyter, Berlin, 2012. 205–220., 207.)

6 LUKÁCS György: *Az ész trónfosztása. Az irracionista filozófia kritikája*. Magvető, Bp. 1954. 478.

7 Vö. LAURA HONSBARGER: *A difference of degrees. Ernst Jünger, the National Socialists, and a New Europe* [PhD-disszertáció] Boston College, Boston, 2006. <<https://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:102328/datastream/PDF/view>>

értelemben használt fogalmával” (T. S. Eliot), hogy amit a gyakorlatban akként valósítanak meg, vagy annak neveznek, az nem ritkán a kezdeti célok *ellentétjeként* realizálódik. Egészen más kérdés persze, hogy a demokrácia, mint politikai elmélet, megvalósítható-e. Lehetséges-e reális körülmények között a „nép önkormányzata” egy rangok és hierarchia nélküli társadalom? Erre a kérdésre különböző válaszokat lehet adni, mérlegelve az előnyöket és hátrányokat. Jünger már értekezett az 1932-es *Der Arbeiter*ben is erről, mondván: „Mind a szabadság, mind a rend az állam és nem pedig a társadalom függvénye, és mindkét struktúra mintája a hadsereg, nem pedig a társadalmi szerződés.”⁸

Ha valaki a demokráciát elutasítja, ma kiátkozandó, pedig a demokrácia nemcsak mint megvalósulás, hanem mint elképzelés is erősen támadható. Filozófiai szinten éppúgy, mint „a józan ész nevében” (G. K. Chesterton). Erről nemcsak Jünger, hanem a politikai gondolkodás legnagyobb alakjai is beszélnek Arisztoteléstől Szent Tamáson át egészen Tocqueville-ig. Jüngernek az állam valódi feladatáról és lényegéről vallott elképzeléseit azonban sem a totális állam víziója, sem pedig az állam minden lehetséges értelmét és célját tagadó anarchizmus nem írja le megfelelően. Közelebb állna ehhez a német konzervatív forradalom egyik legnagyobb államelméleti gondolkodója által is megfogalmazott „valódi állam” (Othmar Spann: *Der wahre Staat*. 1920), vagyis a „kitörölhetetlen monarchikus érzék” (91), organikus társadalmi hierarchián nyugvó állami berendezkedése. Jünger II. világháború utáni látszólagos anarchizmusa, *Eusmewill* (1977) című regényében megjelenő „anarcha” alakja⁹ éppen abból a tényből következett, hogy érzékelte: a legitim monarchikus államrend előfeltételei a késői modernitásban már aligha állnak fenn. Ugyanakkor, ha az az aktuális állam, a jog és igazság álarcában tetszelegve magát demokráciának nevezi – miközben alig jelent többet a különböző jelszavakkal és ígéretekkel manipulált többségre hivatkozó demagógok uralmánál, ahol a népet mint balleket használják fel saját rabszolgasorsának megpecsételésére –, akkor kritikája teljes mértékben indokolt.

AZ ERDŐJÁRÓ

Éppen ez a fentebbi kép a kiindulópontja az *Erdőjárás*nak, a szabadság és individualitás iránti elementáris vágy manifesztumának, amelyet szerzője az „új leviatán” páncélja közötti réseket (26) keresve kezdett fogalmazni.¹⁰ Ez a szöveg, bármennyire is úgy tűnhet a felületes szemlélő számára, nem elsősorban a nemzetiszocialista vagy a kommunista leviatán ellenében íródott, azaz szerzője nem a szocialista NDK, hanem az NSZK, vagyis a „szabad” Németország állampolgáraként jelentette meg hat évvel a II. világháború befejezése és a nemzetiszocializmus bukása után.

Hiába is szól látszólag a diktatúrákról, nyilvánvaló, hogy kiindulási alapja a *választás* képe, és ez mindenekelőtt a modern tömegdemokratikus hatalomstruktúra önlegitimációjára utal. A szöveg karakteréből sokszorosan kiviláglik („Mivel itt már régóta a többség esztelen kultuszát ápolják” – 13), nem az a fontos, hogy szerzője éppen a népszavazás képére utal,¹¹ vagyis az olyan szavazásokra, amelyeket előszeretettel használtak a totalitárius diktatúrák annak bemutatására, hogy a nép ténylegesen a rendszer híve, és nem létezik kényszer vagy elnyomás. A választások képe a nem totalitárius vagy liberális demokráciák választásaira is éppígy vonatkoztatható. Jünger részéről a diktatúra való hivatkozás csupán „exoterikus írásmód” (Leo Strauss), hiszen itt maga

**a szabadság iránti
elementáris vágy
manifesztuma**

8 Ernst JÜNGER: *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt* [1932] Klett-Kotta, Stuttgart, 1981. 6. Az 1963-as új kiadáshoz írt előszó arról tanúskodik, hogy Jünger a szemléleti módosulások ellenére is vállalta a szöveget.

9 Alain de Benoist szerint: „Miközben az anarchista el akarja pusztítani a hatalmat, az anarcha megelégszik azzal, hogy minden kapcsolatot megszakít vele.” (Alain de BENOIST: *Soldier, Worker, Rebel, Anarch An Introduction to Ernst Jünger*. <<https://readerslibrary.org/wp-content/uploads/Soldier-Worker-Rebel-Anarch.pdf>>)

10 Thomas Hobbes, a materializmus egyik korai szószólója és előkészítője, 1651-ben nem véletlenül nevezte el *Leviatán*nak azt az „ideális államot”, amelynek feladata a „béke és a rend” megőrzése volna.

11 Egészen pontosan „a békéről való népszavazás” képét használja: „arra szólították fel, hogy egy szabadságra irányuló vagy békével kapcsolatos szavazáson vegyen részt. Hát ki ne szeretné a békét és a szabadságot? Az ilyennek biztosan szörnyetegnek kell lennie” – írja (11).

a szavazás processzusa a fontos, nem pedig az, hogy pontosan miről és hogy hol szavaznak.¹² A választás folyamata az, ahol a modernitás hibrid államszörnyetege, a demokrácia/diktatúra önmagát az alattvalók által ünnepeletti; amint Jünger írja, „a szavazócédulából kérdőív lesz”, a választó pedig „csapdába esik a szavazóközpontban. [...] Olyan helyen volt, ahol egyetlen név sem felelt meg többé az ott történő dolgoknak [...] nem szabad viszonyok között tartózkodott, hanem a feljebbvalóival csapott össze” (15).

Ami Jüngert érdekli, az a „fennmaradó két százalék, aki a békeszavazáson »nemmel« szavaz”,¹³ vagyis az a szavazó, aki a harsogó propaganda ellenére is bejelenti: ő átlát a rendszer cselén, és elutasítja azt a fajta „békét”, amely valójában a leviatánnak alávetett státusba való belenyugvást jelenti. „E szavazaton, vagyis inkább leadóján múlhat az is, hogy ne valósulhasson meg egy minket állandóan fenyegető természetállapot” – írja (15). Az a két százalék, amely egy szavazáson nemmel szavaz, azonban még nem közelíti meg a szabadság valódi lehetőségét. Még elfogadja ugyanis a leviatán által felkínált feltételeket. Jünger hangsúlyozza is: a rendszer az, amely valójában a választásokat tartja, s nem az emberek döntenek arról, hogy választásokat kell tartaniuk. Az tűnik szá-

mukra természetesnek, ami *eleve adott*, de nem azért, mert a dolgoknak feltétlenül így kell lenniük, hanem azért, mert így szokták meg. A nemmel szavazó egy olyan keretrendszer elemeként mond nemet, amelyet valójában passzívan ő is elfogad. És ezzel a nemet mondással éppúgy a demokrácia/diktatúra önlegitimációját szolgálja, mint az igennel szavazó 98 százalék. A leviatánnak éppenséggel szüksége is van arra a bizonyos

két százalékra, hiszen: „A propaganda arra a körülményre van utalva, melyben az állam ellensége, az osztályellenség, a nép ellensége alapos vereséget szenvedett, s már majdnem nevetségessé vált, ugyanakkor még nincs teljesen elpusztítva.” (9) A nemmel szavazó – habár magában az ellenállás lehetőségét rejt – még nem Erdőjáró.

De akkor mi az Erdőjárás, mi az Erdő, s ki valójában az Erdőjáró? Ő az, aki felismeri, hogy a leviatántól való szabadság nem csupán a rabszolgaság választásának vagy nem választásának a kérdése. Jünger szerint ennél több kell, ímé:

„Az ember kilátástalan bekerítését már régóta előkészítették, olyan elméletek által, amelyek a világ logikus és problémamentes magyarázatán alapulnak és ugyanakkor kéz a kézben járnak a technológiai fejlődés folyamataival. Először az ellenség racionális bekerítése megy végbe, ezt követően a társadalmi bekerítés jön, és végül egy kijelölt időpontban megsemmisítik. Semmiféle reménytelen sors nem létezik ott, ahol a jogot fegyverre változtatták.” (24)

Az Erdőjáró azonban nem szolgáltatja ki magát a leviatán rendőrségének azáltal, hogy az állam látható ellenségeként határozza meg magát, hanem az ellenállást magasabb síkra helyezi, mihelyst „az ellenállás hordozói egy statisztikailag megragadható rendből egy láthatatlanba váltottak át, amit Erdőjárásnak jellemeztünk” (22). S tovább:

„Az Erdőjáró ellenállása abszolút: nem ismer semlegességet, kegyelmet, hadifogságot. Nem vár arra, hogy az ellenség meghallgassa az érveit, nem is beszélve a lovagiasságról. Tudja, hogy a halálos ítéletet nem fogják visszavonni. Az Erdőjáró egy új magányosságot ismer meg, azt a fajta magányosságot, amely mindenekelőtt a sátánian növekvő rosszakarat idéz elő és ennek összefüggései a tudománnyal és a mechanikával.” (66)

12 „Ahol viszont a népszavazást szabad választásnak álcázzák, súlyt helyeznek annak titkos jellegére. A diktatúra így törekszik arra, hogy ne csupán a hatalmas többség támogatását, hanem olyan elfogadást is felmutasson, amely az egyének szabad akaratán alapul. A vezetés művészete nemcsak abban áll, hogy jól tegyük fel a kérdést, hanem a monopolisztikus lebonyolításban is” – írja egy helyütt (9).

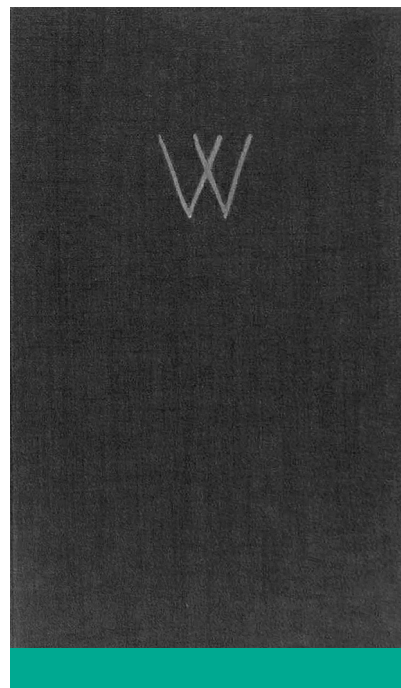
13 Az eredeti szövegben a „békeszavazás” (*Friedenswahl*) fogalom szerepel, amely azt jelenti, hogy a voksoláson valódi választásra nem kerül sor, miután csak egyetlen jelölt indul vagy a listás jelöltek száma nem haladja meg a kiosztandó mandátumok számát, így tulajdonképpen akár szavazás nélkül is megválasztottnak tekinthetők. (A szerk.)

„A bitorlóvá vált állammal szembeni törvényt képviseli

„Az erdőjáró alakja, bár rendszerellenes, mégsem az anarchistának a gépkorszakkal szemben álló változata, inkább mitikus alak” – írja Békés Márton.¹⁴ Vagyis olyasféle szimbólum, mint a Jünger korábbi írásaiban felmerülő – Spengler „fausti emberére” emlékeztető – Munkás. Az Erdőjáró azt az abszolút szabadságot választja, és *akarja*, amely ugyanakkor „a szabadság egy új koncepciója is”. Az Erdőjáró nem katona, nem egyszerű partizán vagy anarchista – habár bizonyos vonatkozásai mind az államfőket meggyilkoló anarchistához, mind pedig a közlekedési csomópontokat megtámadó, az ellátás vonalait ellehetetlenítő partizánhoz/gerillához is hasonlíthatnak. Az Erdőjáró esetében azonban végül is nem az a lényeges, hogy a fizikai világban mozogva hajt-e végre bomlasztó akciókat az állam ellenében (habár az efféle viselkedés az Erdőjáró esetében természetes, sőt akár elvárható is lehetne). Az Erdőjáró az anarchistához, a gerillához és partizánhoz hasonlóan tudja, hogy a „halálos ítélet” már ki van mondva rá esetleges elfogása esetén. A *Waldgänger* Jünger szövegének angol fordításaiban gyakran „erdei lázadó” (*forest rebel*) formájában is szerepel, alapvonásait tekintve éppenséggel hasonlíthat azokra a történelmi legendáriumokból ismert alakokra is (Robin Hood, Kohlhaas Mihály, Tell Vilmos), akik egy sajátos, fél-törvényenkívüli állapotban élnek, és ebben az értelemben a bitorlóvá vált állammal szembeni törvényt képviselik. A fogalom legmélyebb értelme persze messze nem írható le a rájuk való utalásokkal. Az Erdőjáró – még egyszer – a szabadságot akarja, de nem a liberális szabadságot és nem a törvényen kívüli ember, a rabló vagy az anarchista szabadságát, hanem az abszolút, transzcendentális szabadságot.

Az Erdő egyrészt a nietzschei „sivatag” ellenképe,¹⁵ valami olyasmi, ami bárhol lehet, még a nagyváros is Erdő, másrészt pedig valóságos erdő, rengeteg is, ahová még el lehet menekülni a modernitás sivatagja elől, az ipari civilizáció poklából, ahol a technikai folyamatok használják az emberi individualitást, miközben a hatalom illúzióját közvetítik a szubjektumnak. Az Erdő annak a szabadságnak a jelképe, amely messze többet jelent, mint szabad mozgás és függetlenség. Abszolút értelemben vett, egy magasabb létintenzitás értelmében felfogott szabadság, amely egyfajta platóni idea-erőt mutat fel – nem a valamilyen fogalmi relációban kimondható szabadság, hanem a szabadság *in se*. Ez a szabadság olyan, mint egy vallás mártírjainak szabadsága, amely akár a börtönben vagy éppen a kivégzésre várva, a bitófa alatt vagy a megsemmisítő kamra magányában is realizálható. Jünger hangsúlyozza: ezt az eredetileg mindenkinben meglévő szabadságot, az elementáris és kristályos szabadságot csak ott lehet elnyomni, ahol azt „megszelídítették”, és ahol üres fogalmi formulák tárgyává vált, az idea-erejű összabadság már azelőtt meghalt, hogy maguk a zsarnokok és a zsarnokságok megszületnek.

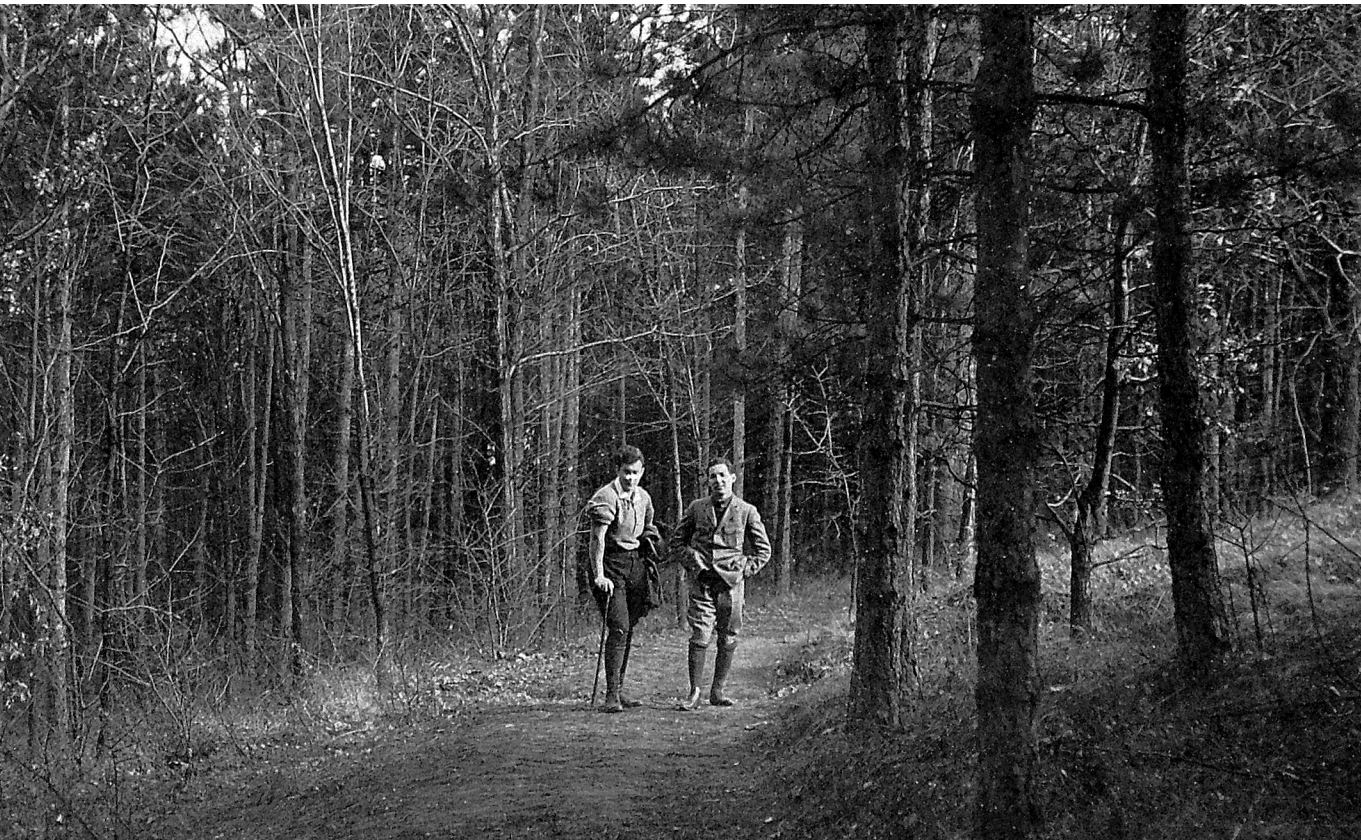
Az Erdőjáróban éppen ennek az „új” szabadságfogalomnak a tiszta tudata ébred fel, amely ugyanakkor a „legrégebbi” is, amint írja: „Ez az új szabadság az abszolút szabadság, amely az idők ruhájába öltözött. Hogy újra és újra győzelemre vigyük a *Zeitgeist* fortélyai ellenére: ez a történelmi világ értelme.” (86) Ez a szabadság spirituális értelme, nem pusztán negatív vagy pozitív szabadság ez (ahogyan azt a klasszikus liberális Benjamin Constant híres tézisében megfogalmazta), vagyis nem csupán a „kötöttségektől való mentesség” vagy egy közhelyes politikálás szabadsága, hanem azok szabadsága, „akik önmaguknak törvényt szabnak” (Nietzsche). Az Erdő nem csak annak a helynek a szimbóluma, ahol a radikális szabadság realizálódik, a valóságos erdőre is utal, de csak azért, mert az erdő a beszabályozott technikai civilizáció ellentétjeként több aspektusában is visszatükrözi azt a lényegi Erdőt, amely „a valóságban minden egyénben el van rejtve mint [...] legmélyebb egyénfeletti hatalma. Ez minden tanítás célja, amely méltó erre a névre [...] egy időt

A *Waldgang* első, 1951-es kiadása

14 BÉKÉS MÁRTON: *Az utolsó felkelés*. Századvég, Bp. 2014. 64–65.

15 „A sivatag növekszik. Jajj annak, aki sivatagot rejteget magában” – ismétli meg Jünger Nietzsche Zarathust-ráját, majd hozzáteszi: „Jajj annak, aki nem hordoz magában egyetlen sejtet sem abból az őseredeti alaphól, amely újra és újra biztosítja a termékenységet.” (58)

Erdei testvérek –

Kirándulók az erdőben, 1925
(Fortepan)

meghaladó örökség.” (49) Más szavakkal, „az erdő tapasztalata” egy olyan szabadság tapasztalata, amely az ember lényegében gyökerezik. Abban a lényegben, amely túlmutat az emberi lénynek a tér és az idő kereteiben megragadható megjelenési formáján, vagyis azon az egyszeri/egyéni individualitáson, amely az általános politikai szabadságtörekvések is alanya, és egy olyan egyénfeletti lényeg felé tör, amelyben tér és idő fölötti önmagával találkozik (*Begegnung mit dem eigenen Ich* – 81). A sebezhetetlen magvak (*unverletzbaeren Kerne*) megtapasztalása ez, „melyekből az időbeli és individuális lény megjelenési formája kisugárzik” – olvassuk a könyvben.

Az Erdőjáró a halhatatlanság valódi tudatára jut, elsősorban nem hallomás útján, valamilyen vallási autoritás elfogadása révén, hanem egy benső átlényegülés formájában.¹⁶ „A haláltól való félelem legyőzése minden más félelem legyőzését is jelenti, mivel ezeknek csak e fundamentális probléma vonatkozásában van értelmük” – írja ezzel kapcsolatban (53). Az Erdőjárás tehát legmagasabb értelmé szerint egy „halálón túlvezető ösvényt” is jelent. Talán csak a heideggeri „Létbe vetettség” (*Geworfenheit*) intuíciónyszerű meghaladása révén érthető meg, habár Jünger nem ad meg hozzá formulákat és racionális leírásokat.

Maga a politikai értelemben vett szabadság, amely a *Waldgang*-esszének csak másodlagos, habár egyáltalán nem elhanyagolható témája, vagyis a leviatántól való szabadság, a rendszerre való egyszerű „nemet mondás” – azaz politikai harc – révén nem realizálható. Ha az egyén képtelen találkozni saját legbensőbb énjével és ezáltal nem *tudja*, hogy „halhatatlan szellemi lelke” nincs alávetve a leviatán hatalmának, akkor az a földi hatalom, amely rá a halálos ítéletet *már kimondta* és amely a hóhérbárdot *bármelyik pillanatban* mozgásba hozhatja, még rendelkezik fölötté. Az Erdőjáró tehát csak olyan ember lehet, aki magában maradéktalanul elpusztította a félelmet, miután már megtalálta a belső elpusztíthatatlanság és szilárdság fókuszpontját. Ez azt jelenti, hogy nincs semmi, amit lényeges értelemben tőle elvehetnének, hiszen az evilági élettel, legkésőbb az Erdőjárás megkezdésének pillanatában, leszámolt.

¹⁶ „Itt még az egyházak is csupán segítséget nyújthatnak.” (96)

A félelem az esszé másik nagy témája, amely éppen a szabadság ellenpontja, ez az a fegyver, amellyel a leviatán a halhatatlanság tudatát elvesztett individuumok, vagyis a „békeszavazásokon” igennel voksoló 98% fölött az abszolút hatalmát gyakorolja. A félelem annak a racionalista világlátásnak a megkerülhetetlen velejárója, amely egyrészt a természetfeletti valóság tagadását, az „emberiség gyermekkorából” kilépett felvilágosult egyén haladását hirdeti, de másik oldala és sötét tükörképe is van. Márpedig ebbe a tükörképbe pillantva veszíti el az ember azt a bizonyos „sebezhetetlen magot”.

ANTIZEITGEIST

Jünger a modern civilizáció folyamatát az erdő és a tengeri utazás képével írja le. A hajó, egész pontosan az ismeretlen és sötét tenger alattomos jéghegyei felé közeledő luxushajó nála az állandóan mozgásban lévő technikai civilizáció szimbóluma. Ez a modern világ csábító oldala, az egyetlen, amelyet sokan képesek észlelni, ez Spengler „civilizációja”,¹⁷ azaz a soha nem látott luxus, a tárgyak özöne, a kényelem, a gépesítés általi hamis biztonságtudat, amelynek révén a technikai folyamatokra rátelepedő zsarnoki uralom végül is elaltatja az individuum gyanakvását. „A történelmi világ, amelyben találjuk magunkat, egy gyorsan mozgó járműre emlékeztet, amely az egyik pillanatban kényelemaspektusát, a másik pillanatban pedig rettegésaspektusát mutatja felénk. Először a Titanic, majd a Leviatán” – szól a kötet egyik sora (86).

A félelem és luxus eme kettősége, a modern élet alaphangját jelentő feszültség állandó növekedése közvetlenül is összefügg a világunkat behálózó technikai folyamatok szüntelen növekedésével és végső kiteljesedésével: a technika, a technikai civilizáció és a technológia alkalmazásának alávetett ember az Erdőjáró elementáris szabadságától a lehető legtávolabb került. Ez az ember egyre gyengébb, hiszen egyre hatalmasabb rabságban van, és egyre kiszolgáltatottabb saját gépeinek, miközben azt képzei, hogy teljes uralomra jutott, és valamiféle pozitív kiteljesedés felé tart. Egy katasztrófa közeleg, és a technikai civilizáció alámerül benne, ahogyan eddig még minden civilizáció alámerült és elpusztult. Íme:

„Mi a valódi nyeresége a biztosításoknak, oltásoknak, pedáns higiénának és a magas várható élettartamnak? [...] Mikor a hajó elsüllyed, gyógyszerári laboratóriuma is vele süllyed. Ekkor más dolgok válnak fontossá, például az arra való képesség, hogy néhány órát túlélünk a jeges vízben. [...] A csendes időkben való minimális halandósági ráta nem a valóságos egészség mértéke, és egyik napról a másikra az ellentétébe fordulhat. Még az is lehetséges, hogy korábban ismeretlen ragályokat hoz létre. A népek szövődéke meggyengül s egyre alkalmasabbá válik a támadásra.” (70)

A félelem, mondjuk a saját test elkerülhetetlen pusztulásától való félelem és a világvégét jelző katasztrófáktól való félelem végső gyökere éppen ugyanaz az egyéni halálfélelem, amelyet képtelen legyőzni a „békeszavazáson” igennel voksoló 98%, vagyis a civilizáció racionalista-materialista embere, aki „annak hisz, ami az újságokban s nem annak, ami a csillagokban van megírva” (61). Az embertípus, amely egyszerre döbbenetesen hiszékeny és rendkívül racionalista, aki a *végső döntés* egzisztenciális felelőségét magáról levetette, soha nem lehet képes az Erdőjárásra. A tulajdonképpeni szabadság a modernitás késői fázisában egy szellemi elit kiváltsága lesz. Egy olyan elité, amely magányos, akár egymásról sem tudó individuumok összessége, és mégis sajátos típust jelent, amely az ember legmagasabb hivatását, egy méltóbb és igazabb emberi lét állapotát tükrözi vissza a *Zeitgeist* által megbéklyózott tömegek világában. ■

17 „Kultúra és civilizáció – az egyik olyan organizmus, amely a tájból sarjad ki, a másik pedig ennek megmerevedése révén létrejött mechanizmus. A kultúremler befelé él, a civilizált ember pedig kifelé. A térben, testek és »tények« között. Amit az egyik sorsnak érez, azt a másik az ok és az okozat összefüggésében ragadja meg.” (SPENGLER: *I.m.* 551–552.)

közeleg a technikai civilizáció katasztrófája